

3. De voormalige buitenplaatsen Rooswijk en Westerwijk

De geschiedenis van Rooswijk en Westerwijk is zo nauw met elkaar verweven, dat zij bijna niet van elkaar te scheiden zijn.

De ouderen hebben aan Rooswijk nog veel herinneringen. Het was een zeer geliefde plaats om op zomerse zondagen te wandelen, terwijl de jeugd er op vrije middagen ten strijde trok, Beverwijk tegen IJmuiden.

Westerwijk daarentegen is een naam die maar weinigen iets zegt.

Daarom zijn de volgende regels gewijd aan deze beide hofsteden, zoals dergelijke landgoederen in de 17e en 18e eeuw genoemd werden.

Zij werden in die tijd aangelegd door de welgestelde regenten van Haarlem, maar vooral van Amsterdam, als zomerverblijven, die zo mogelijk ook nog economisch nut moesten opbrengen.

Amsterdam ontwikkelde zich in de tweede helft van de 17e eeuw zeer snel tot één van de machtigste steden in Europa, en daarmee van de ganse toenmalige wereld.

De kooplieden verdienden er schatten met hun handel en scheepvaart. Zij waren vaak de zoons van eenvoudige ambachtslieden, gekomen van elders. Tot welstand gekomen, vormden zij door onderlinge huwelijken een sterke groep aan de top van de stedelijke samenleving, waarvan zij het bestuur vormden, en elkaar van lucratieve ambten voorzagen.

Deze machtige regenten lieten aan de nieuwe grachten van hun stad fraaie burgerpaleizen bouwen. In navolging van de oude adellijke geslachten, die grotendeels of waren uitgestorven of opgegaan in het stedelijke patriciaat, kochten zij zich de heerlijke rechten van de dorpen, en werden de ambachtsheren daarvan. Op deze wijze beheersten zij veel dorpsbesturen en beïnvloedden zij de samenleving op het platteland.

Het was niet voor iedereen een "Gouden Eeuw"; zo ook niet voor tal van veehouders en landbouwers, die op de langs de duinen gelegen geestgronden moeite hadden hun klein bedrijfje in stand te houden.

Zij konden steeds moeilijker concurreren tegen de nieuwe bedrijven, die in de drooggemalen meren ontstonden, waar de grond meer profijt opleverde. Van deze omstandigheid profiteerden de Amsterdamse regenten, die 's zomers hun benauwde stad wilden ontvluchten, maar er vanwege hun zaken toch niet te ver vandaan wilden zijn.

Voor kleine bedragen werden zij eigenaar van de niet meer rendabele hoeven langs de duinkant of wildernis, zoals men het toen nog noemde.

Deze bescheiden huizen moesten plaats maken voor herenhofsteden en jachtverblijven, die soms in onderlinge wedijver uitgroeiden tot prachtige buitenplaatsen, met fraaie parken met waterpartijen, beeldengroepen, doolhoven, schelpengalerijen, koepels en vinkenbanen.

De zogenaamde Franse tijd maakte een eind aan Zegepralend Kennemerland. De grote economische teruggang dwong de meeste eigenaars hun bezit te verkopen.

Veel van de fraaie huizen werden gesloopt en de parken in cultuurgrond veranderd. Slechts enkelen gelukte het het bezit in stand te houden.

Zoals bekend kwam na de openstelling van het Noordzeekanaal en de vestiging van enkele grote bedrijven aan de noordoever ervan een verstedelijking op gang, die de gehele structuur van het IJmondgebied zou wijzigen en veel van hetgeen gespaard was gebleven, verdwijnen.

In 1974 werd mij verzocht een onderzoek te doen naar de voormalige kastelen en buitenplaatsen in de IJmond, en hun geschiedenis op schrift te stellen. Dit was ten behoeve van enige tentoonstellingen in Velsen ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Noordzeekanaal.

Het bleek mij toen dat er niet minder dan tweeëntachtig van zulke huizen zijn geweest, hoewel niet allen even belangrijk.

Van twee ervan, Rooswijk en Westerwijk, wil ik U het een en ander verhalen.

ROOSWIJK

De oudst bekende eigenaar van Rooswijk was Heijndrick Engelsz. Hij moet hebben behoord tot diegenen die het bedrijf uit financiële overwegingen moest opgeven, want het was zijn curator Hendrick Deventer die in 1623 het huis met "werf en plantagie" verkocht aan Emerentia Bouhuys, ook Emerentia Bovetius genoemd, voor f 5282,--.

Zij was de weduwe van Pieter Matthijsz Heringa.

Na haar kwam Rooswijk in bezit van een familielid, Jeronimus Bovetius, apotheker te Amsterdam. Ook deze moet niet veel aan de nog eenvoudige woning en het bescheiden grondbezit, namelijk vijf morgen groot, gewijzigd hebben. In die staat verkocht Bovetius Rooswijk in 1654 aan de Haarlemse burgemeester Cornelis Guldegewagen voor f 6000,--.

Guldegewagen was de zoon van Dirck Cornelisz. Koeckebacker, later naar zijn huis "de Vergulde Wagen" Guldegewagen genoemd.

In dit huis, gelegen aan de Grote Houtstraat te Haarlem, prijkend met een fraaie gevelsteen, is nog heden een bakkerij gevestigd.

Guldegewagen breidde zijn nieuwe bezit enkele malen uit. Zo kocht hij nog in hetzelfde jaar 1654 een stuk grond, genaamd de Kerkekroft, en gelegen bij de ingang van de hofstede, van de kerkmeesters van Velsen, drie morgen groot.

Begin 1655 kocht hij nogmaals drie morgen, de Baarbe- en Omvalskrocht genaamd, tenslotte gevolgd door een klein terrein aan het inmiddels verdwenen deel van de Grote Hout- of Koningsweg, toen Kleine Houtweg genaamd.

Na zijn dood verkocht zijn weduwe, Agatha van der Horn, Rooswijk in 1687 voor f 9225,-- aan Adriaan Heeren. Deze breidde de plaats uit met een perceel bosgrond, gelegen aan de ringsloot van de Breesaap. In dit bos waren drie open stukken, de Hagedissen genaamd, waarop een vinkenbaan.

In 1708 verkocht Heeren Rooswijk voor de lage prijs van f 4000,-- aan Johannes Jansz. van Tongeren, een Amsterdams koopman in zeemleer.

Deze liet onmiddellijk een vierkant herenhuis bouwen, met op het dak een torentje met luiddklok waarop het jaartal 1708. Deze klok wordt nu bewaard op het raadhuis te Velsen. Het huis was te bereiken via een vanaf de Houtweg westwaarts lopende oprijlaan, de latere toegangsweg met het Witte Hek kwam pas later.

Verband houdend met de bouw is de overeenkomst, die Van Tongeren als eigenaar van Rooswijk en Pieter Pels als eigenaar van Westerwijk samen sluiten met de bewoners van de Breesaap en Velsersduin. Pels had namelijk de vrije doorgang over het pad dat tussen de beide hofsteden liep, belemmerd. Dit pad, ca. zes voet breed, liep van de Zeeweg oostwaarts tot aan het hek, "en dan voort op de laen aen het Dwarspad, en gaende so over de laen van Rooswijk als over de laen van Westerwijk, tot op de kleyne Houtweg toe".

Om het doorgaand verkeer te weren mocht de weg worden opgeheven, mits noordelijk een nieuwe weg werd aangelegd over het terrein van Westerwijk, lopende van de Breesaper Schouwbeek in het Acummerduin langs de greppel oostwaarts naar de Kleine Houtweg, uitkomende daar even bezuiden de twee stenen grenspalen van Velsen en Wijk aan Duin, die daar toen stonden. Aan het begin van de aan te leggen weg moest mr. Arent de Raet, de eigenaar van de grond aldaar, een stenen heul maken en onderhouden, terwijl Van Tongeren de weg aan de westzijde mocht afsluiten met een hek, "om de conijnen te keeren". Dit hek moest zo groot zijn, dat hooiwagens konden passeren, en voor de voetgangers moest een afzonderlijk hekje komen. Zo ontstond de Rooswijkerlaan, waarvan een restant op het huidige Hoogoven-terrein nog aanwezig is.

In 1728 kocht Pieter Pels, burgemeester van Amsterdam, en eigenaar van het aangrenzende Westerwijk, de hofstede Rooswijk voor f 5150,--

Hij behield haar niet lang, in 1735 verkocht hij Rooswijk, daarbij Westerwijk behoudend, aan mr. Reynier Bouwens, koopman en lid van de firma Joan Bouwens & Soonen (in geschut en Zweeds ijzer) en bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie.

Rooswijk omvatte toen een "heerehuysinge, thuynmanswoning, stallinge, koetshuys en verder getimmerte, bepootinge en beplantinge, en wat verder daar aan is behoorende", groot 3 morgen, circa 2 morgen weiland aan het begin van de plaats gelegen, drie stukken land, nl. de Hagedissen, een vinkenbaan, tesamen groot 2½ morgen, alles bij elkaar 12½ morgen groot. Bij de koop is inbegrepen een herenbank in de Velser-kerk.

Bouwens (1697-1756) bezat te Amsterdam een huis aan de Keizersgracht, door hem in 1733 voor f 50.000 gekocht.

Toen hij Rooswijk kocht was hij als weduwnaar van de in 1728 overleden Catharina Bernard, gehuwd met Justina Valckenier (1703-1775).

Bouwens was niet tevreden met het in 1708 door Van Tongeren gebouwde huis. Het is dan ook Bouwens en niet Pieter Pels, zoals wel is geschreven, die in 1737 ten zuidoosten van het bestaande huis een nieuw herenhuis laat bouwen. Dat het nieuwe huis inderdaad eerst in 1737 werd gebouwd, blijkt uit de in het gemeente-archief te Velsen bewaarde "Legger der eygenaars der vaste goederen onder Velsen".

Daarin werden de onroerende goederen met de namen van de eigenaars genoteerd, met de door hen deswege te betalen grondbelasting, toen verpondigsgeld genaamd. In 1736 werd genoteerd:

1736, no. 13

een heerehuysinge, stallinge, koetshuys, thuynmanshuys, genaamt Rooswijk	f 6.10. -
twee morgen vijf hond de laen, plantagie + land van Rooswijk	f 12. 2. 8.
" " drie " land beoosten Rooswijk	f 10.13.12.
" " " " de hagedisse bewesten Rooswijk	f 1.17. 8.
" " " " dito land	f 10.13.12.

f 41.17. 8.

A. 1737 is no. 13 verhoogt voor nieuw getimmerte

f 2. 0. -

f 43.17. 8.

Ook in de eveneens bewaard gebleven "Legger der gebruykers werd in 1737 de aanslag wegens de nieuwbouw verhoogd.

In verband met de nieuwe woning mag ook Bouwens het een en ander wijzigen aan de bestaande wegen, "mits zorgende voor een goede steenen heul" onder de weg voor de Breesaperbeek.

Het door de nieuwe eigenaar gebouwde huis bezat nog geen hoektorens, deze zouden pas rond 1890 worden gebouwd.

Na het overlijden van Bouwens kwam Rooswijk in bezit van zijn zoon, mr. Daniel Jan Bouwens, Heer van Kattenbroek en de Uiterdijk van Mastwijk (1723-1781).

Ook hij was tweemaal gehuwd. Zijn eerste vrouw was Helena Catharina van der Haar (1735-1754), en zij tweede Petronella Clasina de Kokelaar (1734-1776). Direct nadat Daniel Rooswijk in bezit had gekregen, breidde hij in 1757 de hofstede uit door de koop van de boerenwoning "de Zaad" met 7 morgen land. Waarschijnlijk lag deze boerderij ter plaatse van de woning van de latere bosbaas, nabij de kleine ronde vijver, maar zekerheid bestaat hieromtrent niet.

Bouwens had kennelijk grote plannen met Rooswijk.

In 1766 kocht hij van mr. Gerard Nicolaasz. Hasselaar op ruim 2 morgen na, de gehele hofstede Westerwijk, daarmee zijn bezit ruim 16 morgen vergrotend. Hij betaalde daarvoor f 21.000.

Bouwens bezat daar toen drie huizen, namelijk het "grote huis" en het in 1708 gebouwde "kleine huis" op Rooswijk, en het herenhuis op Westerwijk.

Om deze reden werd het huis op Westerwijk in 1766 gesloopt.

Daarop vooruitlopend was in 1765 een overeenkomst gesloten betreffende de verlegging van het voetpad ter plaatse.

Na de dood van de tweede echtgenote verloor Bouwens blijkbaar de lust tot het buitenleven. In september 1779 verkocht hij zijn bezit voor f 40.000 aan Jan Frederik Taunay. Dit bedrag toont aan hoezeer de waarde van het vergrote en verfraaide Rooswijk, dat twee herenhuizen telde, was gestegen.

Aquarel van het in 1737 gebouwde "grote huis" Rooswijk.

In 1799 getekend door J.P. Taunay, zoon van de eigenaar Jan Frederik Tauney.
Collectie Kennemer Oudheidkamer.

De nieuwe eigenaar rondde zijn bezit in 1786 af door de aankoop van het restant van het voormalige Westerwijk, namelijk het koetshuis en de stallen. Zijn familielid J.P. Taunay maakte in 1799 een tekening van het in 1737 gebouwde herenhuis, terwijl ook zijn schoonzoon, de graveur en tekenaar Jacob Ernst Marcus, Rooswijk in enkele tekeningen vastlegde.

Gelukkig ging de sloopwoede van de Franse tijd Rooswijk voorbij.

In maart 1816 werd J.H. Graaf van Bylandt eigenaar van Rooswijk, en in november 1842 werd de buitenplaats gekocht door mr. Aalbrecht Arent del Court van Krimpen (1810-1884). Deze was tweemaal gehuwd, namelijk met Adolfinia Elisabeth van Wickevoort Crommelin (1821-1841), en daarna met Jkvr. Elisabeth Anna Petronella van Sypesteijn (1819-1904). Deze man, officier van justitie, zou nog een rol spelen bij de werkstaking en de daarop gevolgde rel van de gravers van het Noordzeekanaal, bekend geworden als "het Velzer schandaal".

Na hem kwam Rooswijk in bezit van zijn zoon en naamgenoot, mr. Aalbrecht Arent del Court van Krimpen (1856-1924), gehuwd met Maria Henriëtte Prévinaire, lid van de bekende Haarlemse katoendrukkersfamilie.

Zijn vader had reeds rond 1875 de tuin rondom het "grote huis" (dit ter onderscheid van het in 1708 gebouwde "kleine huis") naar de heersende smaak opnieuw laten aanleggen. Daarbij waren de vijvers van Rooswijk en het voormalige Westerwijk in een speelse vorm tot één vijver vergraven.

A.A. del Court jr. was het die omstreeks 1890 het "grote huis" een kasteelachtig aanzien gaf, door er twee hoektorens aan te laten bouwen.

Ter weerszijden van de trap naar de hoofdingang kregen twee fraai gebeeldhouwde stenen leeuwen een plaats. Zij hielden de wapenschilden vast van resp. de geslachten Del Court van Krimpen en Van Leeuwen.

Dit laatste doet vermoeden dat de leeuwen oorspronkelijk op het landgoed Bijelust te Hazerswoude in Zuid-Holland gestaan hebben.

Naar mevr. A.E.P. König geb. Del Court van Krimpen mij meedeelde, is één leeuw heden in bezit van de familie Van Lennep te Aerdenhout, de andere leeuw bevindt zich in de Verenigde Staten van Amerika.

In 1897 vestigde zich een halfbroer van de eigenaar, zoon uit het eerste huwelijk van zijn vader, met zijn gezin op Rooswijk. Dit was mr. Martinus Gerard (1841-1915), rechter bij de arrondissementsrechtbank te Haarlem.

Hij was gehuwd met Jkvr. Clara Catharina Elisabeth Roëll (1843-1929).

Hun ongehuwde zoon, mr. Herman Hendrik del Court van Krimpen (1867-1931), was de laatste bewoner van Rooswijk. Hij was van 1901-1920 burgemeester van Wijk aan Zee en Duin, en de initiatiefnemer tot de bouw van het nog bestaande raadhuisje aan het Westerhoutplein.

Zijn oudste zuster, Johanna Isabella (1875-1918) was de eerste echtgenote van de bekende ds. Hendrik Willem Creutzberg (1875-1940).

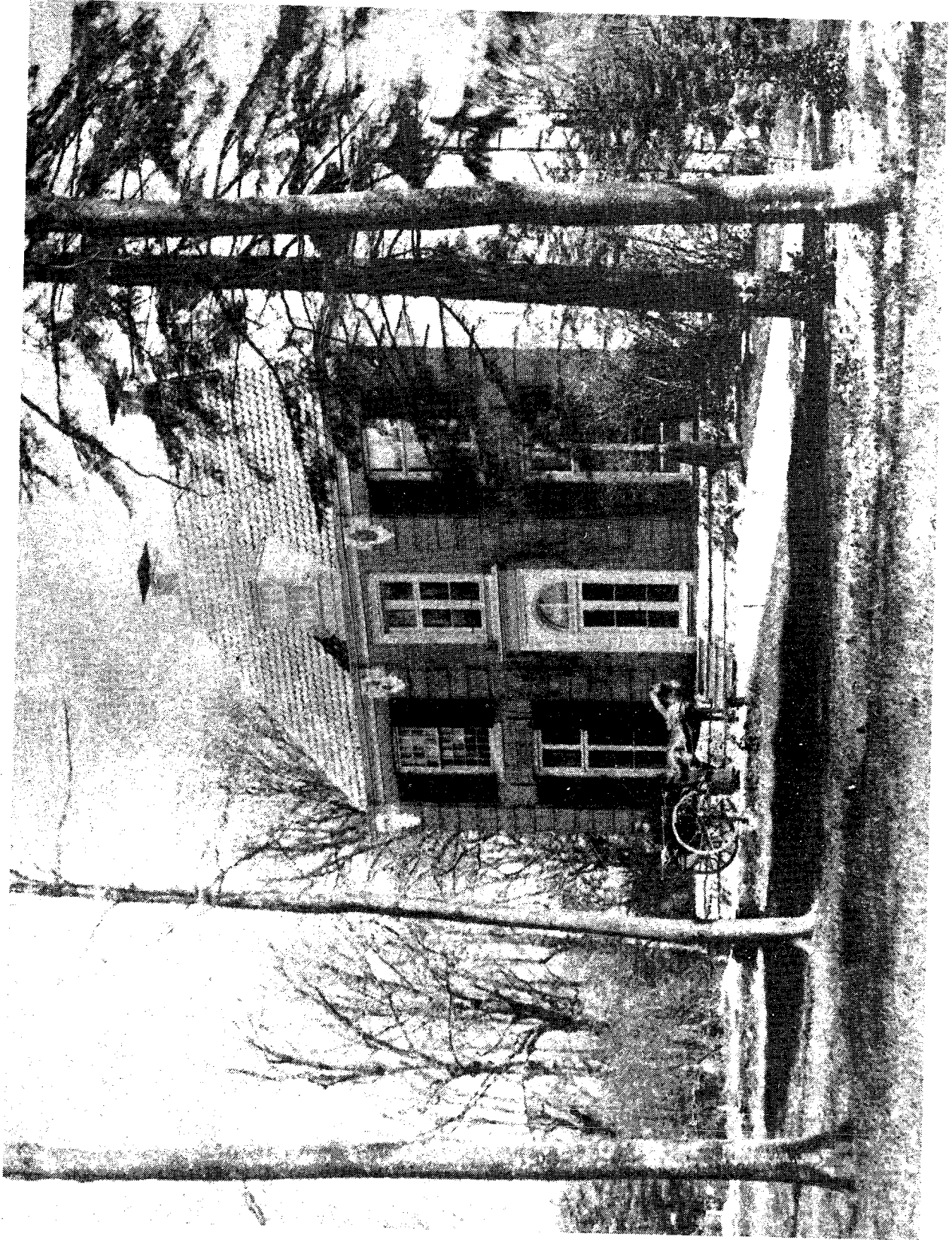
Alleenbezitter van het landgoed was mr. H.H. del Court niet. Zijn vader had reeds in 1912 het uitgestrekte bezit ondergebracht in een familievennootschap, de N.V. Ackummerduin, Maatschappij tot beheer en exploitatie van onroerende goederen. Hij is directeur van deze vennootschap, gevormd door de erven van zijn vader. Reeds eerder, in 1899, had mr. A.A. del Court van Krimpen een deel van het bezit, namelijk de boerderij Boschlust met de pachthoven De Windhond en Weltevreden, als huwelijksgift geschonken aan zijn zoon Karel Johannes Cornelis (1865-1954), gehuwd met Jkvr. Susanna de Stürler (1876-1956). Deze had zich na zijn huwelijk op het geheel door hem verbouwde Boschlust gevestigd, waar hij tot in 1914 met zijn gezin woonde.

Hij vertrok toen naar Teteringen en verhuurde Boschlust, dat hij in 1918 verkocht aan Hoogovens. Boschlust werd toen bewoond door de familie De Bie.

Op 20 december 1911 brandde het "kleine huis", daterend uit 1708, geheel af, ook de erachter gelegen stallen gingen daarbij verloren.

Het diende in die tijd tot logeergebouw, en werd nu en dan ook verhuurd. Ter plaatse verrees een aardige dubbele personeelwoning, met daarachter nieuwe stallen, welke Hoogovens later als garage zou gebruiken.

In dit nieuwe gebouw hebben o.m. de families Struikenkamp, De Ruiter en de doopsgezinde predikant M.J.J. Gaaikema, de vader van de bekende cabaretier Seth Gaaikema, gewoond.

Rooswijk in 1886.

Omstreeks 1890 liet A.A. del Court jr. twee hoektorens aanbouwen waardoor het kasteelachtig aanzien ontstond.

Ook nabij het voormalige koetshuis van Westerwijk, waar o.m. de bosbaas van Rooswijk, Siemen Mooij woonde, en nadien de families Broeze en Blad, werden in quasi Oud-Hollandse stijl twee woningen gebouwd. Daarin heeft o.m. de familie Van Son gewoond. Deze twee huizen hebben alle andere gebouwen van Rooswijk overleefd. Als laatste bebouwing zijn zij in 1961 gesloopt. In hetzelfde jaar 1911, waarin het "kleine huis" afbrandde, woeedde ook een brand in het oude koetshuis van Westerwijk, een karakterestiek gebouw met oude gevel. Het kon weer geheel in de oude staat worden hersteld.

De hiervoor genoemde N.V. Ackummerduin verkocht in 1918 en 1919 terreinen aan Hoogovens, toen nog een bescheiden bedrijf; namelijk ten westen van de Zeeweg, waar zich thans de staalhaven bevindt.

Na het overlijden van mr. H.H. del Court brachten de erven het overgebleven bezit, groot circa 58,5 ha. in augustus 1931 in openbare veiling

Bij de voorlopige verkoop dreigde het landgoed, verdeeld in 60 percelen, geheel versnipperd te worden. Er waren verscheidene gegadigden, waaronder ook J. Bakkenhoven, bewoner van de bosbaaswoning bij de kleine ronde vijver ten Zuidwesten van het herenhuis.

Hoewel de gemeente Velsen aanvankelijk geen belangstelling had getoond, wilde het gemeentebestuur toch voorkomen dat het prachtige bezit op deze wijze verloren zou gaan. Bij de toeslagveiling kocht het dan ook alle percelen voor een bedrag van f 296.808,--. Men wilde het park voor recreatie bestemmen, en er o.m. een sportpark aanleggen. Dit plan werd echter niet uitgevoerd, en het herenhuis werd door de firma Van Leer voor representatiedoeleinden gehuurd. In 1939 verhuurde de gemeente Velsen het als kantoorruimte aan Hoogovens. Het fraaie bos- en parkaanleg ging hard achteruit. Reeds in 1931 en 1933 had Hoogovens opnieuw grond gekocht, waarbij ook het zgn. Overbosch. Toch was het terrein nog zeer geliefd als wandelplaats, zoals het Beukenrond, waar 's zondags het Leger des Heils bijeenkomsten hield. Tal van lezers zullen aan dit alles herinneringen hebben.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest Hoogovens het huis op last van de bezetters ontruimen, er werden Duitse militairen in ondergebracht.

Dit zou de ondergang van het eens prachtige landgoed betekenen.

In de vroege morgen van 25 november 1944 brak door onbekende oorzaak om 0 uur 30 min. brand uit in het huis, de uitrukkende brandweer werd door de Duitsers geweerd. Slechts wat geblakerde muren bleven tenslotte over.

Het gebouw zou op korte termijn toch door de bezetters zijn afgebroken, men was reeds bezig de bomen, waaronder fraaie eeuwenoude bomen, te rooien.

Na de bevrijding kwam het gemeentebestuur van Velsen weer met het plan ter plaatse een sport- en wandelpark aan te leggen. Er zouden naast een zwembad, een voetbalveld en een hockeyveld komen. I.v.m. de waterstand wilde men eerst de grond op een lager niveau brengen, want vooral na het graven van de staalhaven had de vegetatie sterk van uitdrogen te lijden gehad.

Ook werd in 1946 en 1947 terrein verkocht aan de bedrijven Bates Cepro en Hogenbirk. Nadat in 1948 een deel van het terrein circa 3 meter was afgegraven, waarbij belangrijke vondsten van bewoning uit de eerste eeuwen van de jaartelling werden gedaan, bleef het recreatieplan jarenlang rusten.

Het zou nooit worden uitgevoerd, in 1955 tenslotte werd het gehele terrein van Rooswijk tot industrieterrein bestemd.

Alle nog bestaande bijgebouwen werden gesloopt in de daarop volgende jaren, alsmede de overgebleven hekpijler, overblijfsel van het toegangshek aan de Grote Houtweg nabij de Schulpweg, dat de weg afsloot die dwars over het landgoed naar Wijk aan Zee liep. De familie Del Court was namelijk verplicht de vrije doorgang via deze weg toe te staan, slechts enkele dagen in het jachtseizoen mocht het hek worden gesloten.

Ter plaatse herinnert thans niets meer aan de eens zo fraaie buitenplaats Rooswijk. Slechts de namen Rooswijk en Witte Hek bleven in de namen van enkele Hoogovengebouwen bewaard.

Wordt vervolgd met Westerwijk

J. van der Linden
Beverwijk